

İşadamları, devlet ve demokrasi

19/01/2003

Bu yazıyı Türkiye'de devlet ve işadamları arasındaki ilişkinin tarihi üzerine çalışmış ve yayın yapmış bir akademisyen olarak yazıyorum.

[AYŞE BUĞRA](#)

Bu yazıyı Türkiye'de devlet ve işadamları arasındaki ilişkinin tarihi üzerine çalışmış ve yayın yapmış bir akademisyen olarak yazıyorum. Ama aynı zamanda, Türkiye'nin çok zor ve çok tehlikeli bir dönemden geçmekte olduğunun bilincinde olan, bu dönemde yalnız hükümetin değil, toplumun farklı kesimlerini temsil eden bütün örgütlerin çok dikkatli davranmaları gerektiğini düşünen ve bu davranışları endişeyle izleyen bir vatandaş olarak yazıyorum. Böyle bir yazı yazma sorumluluğunu hissetmeme sebep olan olay ise, 13 Ocak'ta, TÜSİAD için hazırlanan "Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri" konulu akademik bir çalışmanın kamuoyuna sunulması amacıyla, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı'nın katılımıyla yapılan bir toplantıda, TÜSİAD Başkanı'nın yaptığı açış konuşması oldu. Bakan'ın söz almasından önce yapılan bu konuşmada, TÜSİAD Başkanı, adab-ı muaşeret kurallarını bir miktar zorladığını düşündüğüm bir sertlikle, hükümetin henüz iki aylık icraatını eleştirdi. Eleştirinin sadece ekonomik icraatla sınırlı kalmaması, Genelkurmay Başkanı'nın bir hafta önce aynı konuda söylediklerini neredeyse harfiyen tekrarlayarak, ABD'nin olası Irak müdahalesiyle ilgili "kararsız" hükümet politikalarına da uzanması, özellikle düşündürücüydü. Ekonomik icraatla ilgili eleştirilerde ise, "popülizm" ve bunun enflasyonist etkisi vurgusu hakimdi. Her iki konuda da, söylenenler kadar, bunların tonu ve zamanlaması da, TÜSİAD'ın temsil ettiği büyük işadamları camiasının toplumdaki konumu açısından bana önemli geldi. Türkiye'de büyük işadamları camiası, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren devletin sunduğu ucuz kredi ve sanayi girdisi olanakları yardımıyla, devlet ihaleleri ve korumacı politikaların hazırladığı yatırım alanlarında gelişmiş, yani devlet eliyle yaratılmış şirketlerin yöneticilerinden oluşur. Devlet eliyle yaratılmış, devlete bağımlı bir grup olmaları bu işadamlarının uzun süre servetlerinin sosyal meşruiyet zemini konusunda çok güvenli olmamalarına, devlet karşısında biraz boynu bükük kalmalarına, dolayısıyla kamuoyunda fazla görünür olmamaya çalışmalarına sebep olmuştur. İşadamları uzun süre uygulanan iktisat politikalarını açık açık eleştirmekten kaçınmış, çıkarlarını meslek örgütleri aracılığıyla savunmak yerine hükümet yetkilileriyle teke tek ve yüzyüze ilişkiler temelinde iş görmeyi seçmişlerdir. Bu durumun 1980'lerde değişmeye başladığını biliyoruz. Hem sermaye birikiminin belirli bir düzeye erişip kurumsallaşmasını tamamlaması hem de iktisat politikasının dışa açık, piyasaya yönelik bir çizgiye oturmasıyla, işadamları, "hakim sınıf" kavramına daha uygun bir biçimde, sadece kendi kısa vadeli ekonomik çıkarlarıyla ilgili olarak değil, ülkenin uzun dönemli ekonomik ve siyasi gelişme stratejisiyle ilgili konularda da konuşmaya ve eleştirel tavır almaya başladılar. TÜSİAD'ın bu konudaki genel çizgisi, keyfi müdahalelerle değil kurallara göre işleyen bir piyasa ekonomisini ve demokratik hukuk devleti ilkelerini benimseyen bir çizgi görünümündeydi. Edinilmiş servetlerin özel mülkiyet ve özgür sözleşme haklarının yerleşmiş olduğu bir ortamda keyfi müdahaleden korunabileceğinin bilinciyle hareket eden işadamlarının, böyle bir ortamın ancak demokratik bir hukuk devleti bünyesinde oluşabileceğini fark etmeleri, bana hiç şaşırtıcı gelmiyor. İşadamlarının, hukuk ve demokrasiyle değil, kendi kârlarıyla ilgili olduğunu öne süren

görüşlerinin ise, kısa dönemli kişisel çıkarlarla uzun dönemli sınıf çıkarlarını birbirine karıştırdıklarını düşünüyorum. Bu fark gözönüne alındığında, TÜSİAD gibi bir sınıf örgütünün, üyelerinin kısa vadeli ekonomik çıkarlarından çok, hukuk ve demokrasi adına söz almasının gayet anlamlı olduğu görülebilir. Bu bağlamda, örgüt yönetiminin Prof. Bülent Tanör'ün TÜSİAD için hazırladığı Türkiye'nin "Demokratikleşme Perspektifleri" açısından son derece önemli raporun arkasında durmasının da, Türkiye'nin AB üyeliği için çok etkin bir lobi faaliyetine girişmesinin de, işadamlarının uzun vadeli çıkarlarının toplumun politik çıkarlarıyla uyum içinde olabileceğini gösteren, dünya tarihinde pek çok örneğine rastladığımız bir durumu yansıttığını söyleyebiliriz.

Yukarıdaki iyimser yorumun doğruluğuna veya yanlışlığına, ancak TÜSİAD gibi bir girişimci örgütünün hukuk ve demokrasi konusundaki tavrının tutarlılığı ve kararlılığına bakarak karar verilebilir. TÜSİAD'm Refahyol hükümetine son veren 28 Şubat 1997 girişimi sırasındaki tavrının, bu kararlılık ve tutarlılığı sergileyip sergilemediği tartışılabilir. Bugünkü durum ise, epeyce daha karışık. Bilindiği gibi, Ecevit hükümeti, toplumun TÜSİAD'm temsil ettiği işadamlarının da içinde bulunduğu pek çok kesiminden gelen talepler doğrultusunda istifa etti ve seçim yapıldı. Şimdi tek başına iktidarda olan hükümet, demokratik bir seçim sonucu iktidara geldi. Gelir gelmez de, sadece büyük bir ekonomik krizin yol açtığı son derece ciddi işsizlik ve yoksulluk sorunlarıyla değil, devasa boyutlarda dış politika sorunlarıyla da başbaşa kaldı.

Yarı aydınların popülizmi

Bu noktada, hiç kimsenin görmezden gelemeyeceği bazı şeyleri tekrar tekrar hatırlamakta ve hatırlamakta fayda var: Birincisi, seçimle iş başına gelmiş hiç bir hükümet bugün Türkiye'de yaşanan yoksulluğun boyutları, bu yoksullaşmanın yol açtığı insani ve sosyal sorunlar ve yol açabileceği politik tehlikeler karşısında önlem almadan duramaz. Giderek, Dünya Bankası, hatta IMF gibi uluslararası finans kuruluşları da, artık, yalnız Türkiye'de değil pek çok benzer ülkede yaşanan bu sorunların gayet iyi farkında olup, hükümetlerin bunlarla ilgili girişimlerine destek olma ihtiyacı içindeler. Böyle bir ortamda, çoğu zaman fevkalade sorumsuz bir yarı aydın tavrıyla kullanılan popülizm kavramını biraz daha dikkatli kullanmak gerekiyor. Bütçe açıklarının istikrarı bozan etkilerinden popülizm kavramını kullanarak söz edenlerin, finans sektörüne milyarlarca dolarlık kamu kaynağı aktarılmasını bir "gereklilik" olarak görüp görmedikleri sorusuyla karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır. İşadamları bunun gerekliliğine inanıyor olabilirler. Ama seçimle iş başına gelmiş bir hükümetin bu gerekliliğe boyun eğip işsizlik ve yoksullukla ilgilenmemesini beklemek kabul edilebilecek bir şey değil. Eğer bütçe disipliniyle ilgili şikayetler, hükümetin ihale yasasındaki gösterdiği türden -biraz endişe verici- tavırlarıysa, o zaman bunu açıkça belirtmek ve eleştiriyi netleştirmek gerekir. Burada kullanılması gereken kavram da, popülizm değil nepotizmdir.

"Devlet çıkarı"

İkincisi, ABD'nin Irak'a müdahalesi, Amerika dahil bütün dünyada geniş halk kitleleri tarafından gayri meşru olarak görülüyor. Bu müdahalenin Türk halkının duyarlılığına ne kadar ters düştüğü de açık. Hükümetimizin, ABD hükümetinin elindeki askeri ve ekonomik gücü bütün tepkilere karşı, sonuna kadar, gerekirse uluslararası hukuka aykırı bir biçimde kullanma kararlılığı karşısında yapabileceği fazla bir şey yok. Ama en azından BM'nin bu konudaki kararı açıklanmadığı ve çoğunluğu savaşa karşı olan AB üyesi ülkelerin bu konudaki tavırları değişmediği sürece, hükümetin elindeki barış imkanlarını sonuna kadar kullanmaya çalışmasını ve Türkiye'nin olası bir savaşa mümkün olduğunca az bulaşması için uğraşmasını, "kararsızlık" olarak nitelenmek de, pek anlaşılır bir şey değil.

Bunlar, her ne kadar insafla ilgili mülahazalar gibi görünseler de, aslında demokrasi ve hukuk devletiyle ilgili mülahazalar. Özellikle bugün, seçimle iş başına gelmiş ve demokratik uygulamalar çerçevesinde gerçekten hiçbir alternatifi olmayan bir hükümetin hükümet etmesini engelleyen iç ve dış baskı ortamında, demokrasi ve hukuk devletinin sarsılmasından

ve Türkiye'nin AB üyeliği konusunun bir daha açılmamak üzere kapanmasından uzun dönemde zarar görebilecek toplum kesimlerinin ciddiye alması gereken mülâhazalar. Tabii Türkiye'de bunun dışında kalan, daha farklı öncelikleri ve daha farklı stratejik gündemleri olan, hatta demokratikleşmeyi ve AB üyeliğini kendi sosyal konumlarına bir tehdit olarak algılayan çevreler de var. Bunların çoğu zaman kendi çıkarlarını "devlet çıkarı" olarak ortaya koyma eğiliminde olduklarını görebiliyoruz. Ben kendi adıma, TÜSİAD'ın temsil ettiği, artık "rüşünü ispat etmiş" olması gereken büyük işadamlarının, olgunluklarını, bu çevrelerle birlikte hareket ederek değil, "devlet çıkarı" adı verilen şeyi, toplumun ve kendilerinin uzun vadeli çıkarlarından ayırarak sergileyebileceklerini ummak istiyorum.